

चतुर्थ सामान्यकाण्डम्

* 1 2 3 4 5 6 7 8
निकरनिकायनिवहविसरव्रजपुञ्जसमूहसञ्चयाः ,
9 10 11 a 12 13 14 15
समुदयसार्थयूथनिकुरम्बकदम्बकपूगराशयः ।
16 17 18 19 20 21 22
चयसमवायवृन्दसन्दोहसमाजवितानसंहति-
23 24 25 26 27 28 29 30
प्रकरणाधौघसंघसंघातव्रातकुलोत्कराः स्मृताः ॥६८६॥
31 b 32 33 34 35
पटलं पेटकं चक्रं चक्रवालं च मण्डलम् ।
36 37 38 39 40
जालं जातं तथा व्यूहवारस्तोमाश्च ते स्मृताः ॥६८७॥
1 2 3 4 5 6 7 8
सूक्ष्मलेशलवश्लक्ष्णक्षुद्रदभ्रकणाणवः ।
9 10 11 12 13 14 15
किञ्चिन्मात्रतनुस्तोकह्रस्वाल्पत्रुटयः समाः ॥६८८॥
c 1 2 3 4 5 6 7
प्राग्रचं प्राग्रहरं प्रवेकमपरं वर्यं वरेण्यं वरं ,
8 9 10 11 12 13 14
श्रेष्ठं प्रेष्ठमनुत्तमं च मधुरं मञ्जु प्रियं मञ्जुलम् ।
15 16 17 18 19 20 21
हृद्यं हारि मनोहरं च रुचिरं कान्तं परं सुन्दरं ,
22 23 24 25 26 27 28 29
सौम्यं साधु च वल्गु चारु सुषमं वामं शुभं पेशलम् ॥६८९॥

Heap, collection 40.

Small, little,
minute 15.

Fine, pleasing 42.

* This छन्द is called ध्रितश्री or पञ्चकवली consisting
4 tetrastichs each containing 28 short syllables arranged
in the following order ~~~~~~
it also occurred in sloka 640. It is also used by the poet
माघ in शिशुपालवध ३-८२ ।

a निकरव b पेटलं c प्राग्रं ।

Chief, Principal.

30 अग्रघं 31 प्रधानं 32 प्रमुखं 33 पुरोगं ,
 34 मुख्यं 35 परार्ध्यं 36 प्रवरं 37 प्रवर्हम् ।
 38 अग्रेसरं 39 सत्तममुत्तमं 40 च ,

41 ग्रामण्यमग्रण्यमुदाहरन्ति 42 ॥६९०॥

Doubt, hesitation 9. 1 शङ्का 2 वितर्कः 3 सन्देहः 4 b संशयारेकविभ्रमाः 5 6

7 विचिकित्सा 8 विकल्पश्च 9 भ्रान्तिरेकार्थवाचकाः ॥६९१॥

1 समीपं 2 सनीडं 3 4 समर्यादमारात् ,

Near 19.

5 सदेशं 6 सवेशं 7 8 ससीमोपकण्ठम् ।

9 10 c 11 तथाभ्यर्णमभ्यग्रमभ्याशमाहु—

12 बुधाः 13 सन्निधानान्तिके 14 सन्निकृष्टम् ॥६९२॥

15 आसन्नं 16 सविधं 17 18 पार्श्वमुपान्तमपदान्तरम् ।

Remote, distant 5.

1 विप्रकृष्टं 2 परं 3 4 दूरमाराद् व्यवहितं 5 स्मृतम् ॥६९३॥

Like, similar 11.

1 सदृक् 2 समानः 3 सदृशः 4 सदृक्षः ,

5 प्रख्यः 6 प्रकाशः 7 प्रतिमः 8 प्रकारः ।

9 तुल्यः 10 समः 11 सन्निभ इत्यभिन्नाः ,

शब्दाः 12 प्रयोगेषु 13 गवेषणीयाः ॥६९४॥

Fickle 10.

1 लोलं 2 चपलं 3 चटुलं 4 प्रचलं 5 तरलं 6 परिप्लवमधीरम् ।

8 9 10 पारिप्लवं च धीराश्चलाचलं चञ्चलं च कथयन्ति ॥६९५॥

1 वक्रं 2 वृजिनं 3 भङ्गुरमाविद्धं 4 वेल्लितं 5 नतं 6 जिह्वम् ।

Crooked 12.

8 भुग्नमरालं 9 कुटिलं 10 व्याकुञ्चितमूर्ध्निमत्कथितम् ॥६९६॥

a सत्तमनुत्तमं, सतममुत्तमं, सत्तमुत्तमं b संशयावेक, संशयावेक,
 संशयोद्वेक c म्यासमा ।

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 द्राक् चपलं लघु मङ्क्षु स्नाक् तूर्णं त्वरितमाशु शीघ्रमरम् ।
 11 12 13 14 15 16
 Soon, quickly 16. अह्नाय सत्वरं च क्षिप्रं द्रुतमञ्जसा झटिति ॥६९७॥
- 1 2 3 4 5 6 7
 Always, continual, unceasing 11. सततं सन्ततमनिशं नित्यमजस्रं च शश्वदश्रान्तम् ।
 8 9 10 11
 अविरतमनवरतं स्यादेकार्थमनारतमसक्तम् ॥६९८॥
- 1 2 3 4 5 6 7 8 9
 Large, great 13. बृहदुरु गुरु विस्तीर्णं पुरु पृथु पृथुलं महद्विशालं च ॥
 10 11 12 13
 व्यूढं विपुलं रुद्रं वरिष्ठमेकार्थमुद्दिष्टम् ॥६९९॥
- 1 2 3 4 5 6 7
 A pair, a couple 7. युग्मं युगं च युगलं द्वन्द्वं द्वितयं यमं यमलम् ।
 b
 Couple of male and female. स्त्रीपुंसयोस्तु युग्मं मिथुनं परिकथ्यते सद्भिः ॥७००॥
- c 1 2 3 4 5 6
 Abundant; much 10. प्राज्यं भूरि प्रभूतं च प्रचुरं बहुलं बहु ।
 d 7 8 9 10
 पुरुजं पुष्कलं पुष्टमदभ्रमभिधीयते ॥७०१॥
- 1 2 3 4 5 6
 Full of, gathered, accumulated 9. आचितं निचितं व्याप्तं छन्नं कीर्णं च सङ्कुलम् ।
 7 8 9
 आकुलं भरितं पूर्णं नातिनानार्थवाचकाः ॥७०२॥
- 1 2 3 4
 Rejected, set aside 7. प्रत्याख्यातं प्रतिक्षिप्तं प्रत्यादिष्टं निराकृतम् ।
 5 6 7
 निरस्तमपविद्धं च प्राज्ञाः परिहृतं विदुः ॥७०३॥
- 1 2 3 4
 Disrespect, dishonour, contempt 7. अत्याकारः परिभवो निकारश्च पराभवः ।
 5 6 7
 अनादरश्चाभिभवस्तिरस्कारश्च कथ्यते ॥७०४॥
- 1 2 3 4 5
 Terrible, fearful 10. घोरं प्रतिभयं भीमं दारुणं स्याद्भयानकम् ।
 6 7 8 9 10
 आभीलं भीषणं भीष्मं भैरवं च भयावहम् ॥७०५॥
- 1 2 3 4 5
 Friendship 10. सख्यं साप्तपदीनं सौहार्दं सौहृदं तथा स्नेहः ।
 6 7 8 9 10
 मैत्री प्रीतिरजर्यं सभाजनं सङ्गतं प्रोक्तम् ॥७०६॥

First 7.	1 2 3 4 5 6 7 आदिरग्रं पुरा पूर्वं प्रथमं प्राक् पुरः स्मृतम् ।	
Beginning 3.	1 2 3 1 2 उपशोपक्रमारम्भौ पश्चाच्च चरमं भवेत् ॥७०७॥	Final, last 2.
Solitude 7.	1 2 3 4 5 रहः प्रच्छन्नमेकास्ति निःशलाकमुपह्वरम् ।	
	6 7 1 2 उपांशु विजनं प्रोक्तं रहस्यं गुह्यमुच्यते ॥७०८॥	Secret, concealed 2.
Trick, deceit, deception 10.	1 2 3 4 5 6 7 कैतवं कपटं कूटं व्याजच्छद्योपधिच्छलम् ।	
	8 9 10 मिषं निभं च निर्दिष्टं व्यपदेशश्च सूरिभिः ॥७०९॥	
Wish, desire 8.	1 2 3 4 5 a 6 7 इच्छा वाञ्छा स्पृहा काङ्क्षा कामनेप्सा रुचिस्तथा ।	
	8 1 2 आशंसा चेति तुल्यार्था निश्चितं नियतं स्मृतम् ॥७१०॥	Positively 2.
Old, ancient 6.	1 2 3 4 5 6 जीर्णं जरत्पुराणं प्रत्नं प्रतनं पुरातनं प्रोक्तम् ।	
New, fresh 6.	1 2 3 4 5 6 नव्यं नवं नवीनं स्यान्नूतनमभिनवं नूतनम् ॥७११॥	
Enclosed, encircled; surrounded 5.	1 b 2 3 4 5 निवृतं वेष्टितमुक्तं परिवृत्तं वलयितं परिक्षिप्तम् ।	
Bradicated 4.	1 2 3 4 आवर्हितमुन्मूलितमुत्पाटितमुद्धृतं च समम् ॥७१२॥	
All, whole, entire 8.	1 2 3 4 कृत्स्नं समग्रं सकलं समस्तं ,	
	5 6 7 8 सर्वं च विश्वं निखिलाखिले च ।	
Fragment, a part 7.	1 2 3 4 5 खण्डार्धनेमाः शकलं च भित्तं ,	
	6 7 सामीत्यसम्पूर्णसमानसंज्ञाः ॥७१३॥	
Scattered 2.	1 2 1 2 3 अवकीर्णमवध्वस्तं त्यक्तमुत्सृष्टमुज्झितम् ।	Left, thrown away 3.
Dispersed 3.	1 2 3 अनादृतमवज्ञातमपहस्तितमिष्यते ॥७१४॥	
Promise 6.	1 2 3 4 5 6 आगूः सङ्गरसन्धाप्रतिश्रवाः संश्रवः प्रतिज्ञा च ।	
Disregard, con-tempt 5.	1 2 c 3 4 5 हेला स्यादवहेलं रीढावज्ञावलीढा च ॥७१५॥	

Sorcery.	^a 1 मूलीकर्म ² प्रोक्तं ³ संवननं ⁴ कामर्णं वशीकरणम् ।
Repentance 4.	¹ विप्रतिसारोऽनुशयः ² पश्चात्तापोऽनुतापः ³ स्यात् ॥७१६॥
Thin, spare 7.	^b 1 क्षामं ² शातं ³ कृशं ⁴ क्षीणं ⁵ पेलवं ⁶ तलिनं ⁷ तनु ।
Dense, thick 9.	¹ निरन्तरं ² घनं ³ सान्द्रं ⁴ बहुलं ⁵ विरलेतरम् ॥७१७॥
	^c 1 निविडं ² निविरीशं ³ च ⁴ दृढं ⁵ गाढं ⁶ प्रचक्षते ।
Abundant 5.	¹ कामं ² प्रकामं ³ पर्याप्तं ⁴ नितान्तं ⁵ भृशमुच्यते ॥७१८॥
Excessive 3.	¹ अत्यर्थमतिमर्यादमतिवेलं ² च ³ कथ्यते ।
Concealment 4.	¹ व्यवधानं ² तिरोधानमन्तर्धिरपवारणम् ॥७१९॥
Mutual, reciprocal 4.	¹ परस्परं ² मिथः ³ प्रोक्तमन्योन्यमितरेतरम् ।
Sport, play 4.	¹ कौतूहलं ² विनोदः ³ स्यात्कौतुकं ⁴ च ⁵ कुतूहलम् ॥७२०॥
Line, row, range 6.	¹ आली ² श्रेण्यावली ³ पङ्क्तिर्वीथी ⁴ राजी ⁵ च ⁶ कथ्यते ।
Shaving, tonsure 4.	¹ क्षौरं ² च ³ भद्राकरणं ⁴ मुण्डनं ⁵ वपनं ⁶ स्मृतम् ॥७२१॥
	¹ दर्पो ² मदोऽज्वलेपो ³ मानो ⁴ गर्वो ⁵ भवेदहङ्कारः ।
Pride, haughtiness 11.	⁷ आवेशः ⁸ संवेगः ⁹ संरम्भः ¹⁰ सम्भ्रमस्तथाटोपः ¹¹ ॥७२२॥
Power, strength, might 13.	¹ प्राणः ² स्थाम ³ बलं ⁴ द्युम्नमोजः ⁵ शुष्म ⁶ तरः ⁷ सहः ।
	⁹ प्रतापः ¹⁰ पौरुषं ¹¹ तेजो ¹² विक्रमः ¹³ स्यात्पराक्रमः ॥७२३॥
Pity, kindness, comparsion 6.	¹ अनुक्रोशः ² कृपा ³ शूकं ⁴ दया ⁵ च ⁶ करुणा ⁷ घृणा ।
Repeatedly 5.	¹ प्रतिक्षणमभीक्षणं ² च ³ भूयः ⁴ स्यादसकृन्मुहुः ॥७२४॥
Terror, fear 6.	¹ आतङ्को ² भयमाशङ्का ³ दरस्त्रासश्च ⁴ साध्वसम् ।
Forbearance patience 5.	¹ मर्षः ² क्षमा ³ तितिक्षा ⁴ च ⁵ क्षान्तिरुक्ता ⁶ सहिष्णुता ॥७२५॥

a मूलकर्म b क्षामं शातं c निविडं निविरीशं d तवि-
परिवारणम् ।

A staff, a stick 5.	1 2 3 4 5 वैणवो लगुडो रम्भो दण्डो यष्टिश्च कथ्यते ।	
Walking about, going, moving 5.	1 2 3 4 5 गतिर्वीखा विहारः स्यात्परिसर्पः परिक्रमः ॥७२६॥	
Corner 5.	1 2 3 4 5 अणिरश्रिस्तथा कोटिरश्रः कोणश्च कथ्यते ।	
Foul, dirty 4.	1 2 3 4 कश्मलं मलिनं म्लानं मलीमसमुदाहृतम् ॥७२७॥	
Wages, cost price 6.	1 2 3 4 5 6 भूतिर्भूत्या च कर्मण्या वेता मूल्यं च वेतनम् ।	
A line of a letter or writing 3.	b 1 2 c 3 लिपिरालेख्यलेखा स्याल्लिपिलेखाक्षरस्य च ॥७२८॥	
Cutting, clipping 4.	1 2 3 4 कल्पनं कर्तनं प्रोक्तं वर्धनं छेदनं तथा ।	
Reverse 4.	1 2 3 4 व्यत्ययः स्याद्विपर्यासो वैपरीत्यं विपर्ययः ॥७२९॥	
Concealment of knowledge 4.	1 2 3 4 अपह्नवोऽपलापः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।	
Composition 5.	1 2 3 4 5 श्रन्थनं ग्रन्थनं गुम्फः सन्दर्भो रचना स्मृता ॥७३०॥	
Rubbing the body with fragrant unguents 2.	1 d 2 उद्वर्तनमुत्सादनमाहुः सोत्प्रासहसितमुपहसितम् ।	Ridiculing, derision 2.
Confused 2.	1 2 3 उत्पिञ्जलमाकुलकं स्यादनुपदमन्वगन्वक्षम् ॥७३१॥	Following 3.
White 7.	1 2 3 4 5 6 7 गौरः श्वेतः सितः शुभ्रो वलक्षो धवलोज्जुनः ।	
Yellowish, white pale 5.	1 2 3 4 5 हरिणः पाण्डुरः पाण्डुरवदातश्च पाण्डरः ॥७३२॥	
	1 2 3 f 4 5 6 अरुणः शोणो रक्तो माञ्जिष्ठः पाटलस्तथा ताम्रः ।	
Red 7.	7 8 लोहित इत्येकार्थाः कविभिः शब्दाः प्रयुज्यन्ते ॥७३३॥	
Black 9.	1 h 2 3 4 5 6 असितं शिति कृष्णं च कालं नीलं च मेघकम् ।	
	7 8 9 1 2 3 श्यामं तु श्यामलं रामं पालाशं हरितं हरित् ॥७३४॥	Green 3.
Tawny, brown 4.	1 2 3 4 हरिः कद्रुः कडारश्च पिङ्गलः परिकीर्तितः ।	
Yellow 2.	1 2 1 2 पीतं हारिद्रमाख्यातं श्यावं तु कपिशं स्मृतम् ॥७३५॥	Dark brown 2.

a वेचा b लिविराले c लिपिलेखाक्षरस्य d मुखादनमाहुः e पाण्डुरः, पाण्डुकः f माञ्जिष्ठः g शब्दाः कविभिः h सिति, सित ।

Brown tawny 5.	1 2 3 4 5 पिङ्गः पिशङ्ग इत्युक्तो बभ्रुः कपिलः पिङ्गलः ।	
Variegated, speckled 2.	1 2 सारङ्गः शबलो वर्णः कल्माषः कृष्णपाण्डुरः ॥७३६॥	Greyish white 2.
Reddish yellow 2.	a 1 2 पिञ्जरः पीतरक्तः स्याद्भूसरः स्तोकपाण्डुरः ।	Greyish white 2.
Dark red 2.	b 1 2 3 रक्तश्यामो भवेद्भूषो धूमलः स च कथ्यते ॥७३७॥	
Lilyleaf like lady 2.	1 2 श्येनी कुमुदपत्राभा शुकाभा हरिणी स्मृता ।	Parrot like lady 2.
The lotus leaf like, lady; rose red lady 2.	1 2 जपाकुसुमसंकाशा लोहिनी परिकीर्तिता ॥७३८॥	
Regular course 2.	1 2 c 1 2 परिपाटयानुपूर्वी स्यादुपशायोज्जुपात्ययः ।	1. Sleeping in turn, rotation for sleeping with other.
Progression, succession 2.	1 2 अनुक्रमश्च पर्यायो विशायः परिकीर्तितः ॥७३९॥	2. Absence of neglect following the appointed order.
Envy, hypocrisy 5.	1 2 3 4 d 5 ईर्ष्या स्यात्कुहना दम्भो मिथ्याचर्या च कुक्कुटिः ।	
Jugglery, delusion 5.	1 e 2 3 4 f 5 कुसृतिनिष्कृतिर्माया शम्बरी पथकल्पना ॥७४०॥	
Variegated, mixed 6.	g 1 2 3 4 5 6 चित्रकिर्मीरकल्माषशबलोन्मिश्रकर्बुराः ।	
Combined, mixed 5.	1 2 3 4 5 करम्बः कवरः शारः सम्पूक्तः खचितः समाः ॥७४१॥	
Longing, strong desire 7.	1 2 3 4 5 आयल्लकमुत्कण्ठा स्यादुत्कलिका रतिश्च रणरणकम् ।	
	6 7 1 2 औत्सुक्यं हल्लेखो विरहवियोगो च तुल्याथौ ॥७४२॥	Separation 2.
Contrary, opposed 4.	1 2 3 4 प्रतिकूलं प्रतिलोमं प्रतीपमुक्तं प्रसव्यमेकार्थम् ।	
Covered, concealed 5.	1 2 3 4 5 अपवारितं च पिहितं संवीतं संवृतं स्थगितम् ॥७४३॥	
A part, a limb, a portion 5.	1 2 3 4 5 आहुः प्रतीकमवयवमपघनमङ्गं तथैकदेशं च ।	
Exceeding much 4.	1 2 3 4 उल्वणमुद्धतमुद्धटमुत्कटमिति नातिनानार्थाः ॥७४४॥	
Assembly 6.	1 2 3 4 5 6 समाजः संसदास्थानी सभा स्यात्परिषत्सदः ।	
Wonder, surprise 5.	1 2 3 4 5 चित्रमद्भुतमाश्चर्यं विस्मयश्चोद्यमुच्यते ॥७४५॥	

a पिञ्जरः, पिजिरः परिरतः b रक्तश्याम c स्यादुपशयो, स्यादुपशपो d कुक्कुटिः, कुकुटिः e निष्कृति, निःकृति f पृथुकल्पनी g चित्रकिर्मीर ।

Shaking, trembling 4.	1 2 3 4 प्रेङ्खोलितं तरलितं प्रेङ्खितं लुलितं स्मृतम् ।	
Proper, fit 5.	1 2 3 4 5 युक्तं स्यादुचितं न्याय्यं प्राप्तमौपयिकं तथा ॥७४६॥	
Placed in or upon 4.	1 2 3 4 आहितं निहितं न्यस्तमारोपितमिति स्मृतम् ।	
Put on, dressed 4.	1 2 3 4 बद्धं पिनद्धमामुक्तमपिनद्धं च कथ्यते ॥७४७॥	
Cheating 4.	1 2 3 वञ्चनं चातिसन्धानं व्यलीकं स्यात्प्रतारणम् ।	
Infraction of an engagement, deception 3.	1 2 3 विप्रलम्भो विसंवादो विप्रलापश्च कीर्तितः ॥७४८॥	
Offence, fault 5.	1 2 3 4 5 व्यलीकमपराधः स्यादागो मन्तुश्च विप्रियम् ।	
Courtesy 4.	1 2 3 4 प्रणतिः स्यादनुनयः प्रणिपातश्च सान्त्वनम् ॥७४९॥	
Introduction; resolution; beginning 2.	1 2 1 2 3 उद्घात उक्तः प्रस्तावो वारश्चावसरः क्षणः ।	Opportunity 3.
Approached, near 3.	1 2 3 वदन्त्युपनतं प्राज्ञा उपसन्नमुपस्थितम् ॥७५०॥	
High, tall 5.	1 2 3 4 b 5 1 2 प्राशून्चमुन्नतं तुङ्गमुदग्रं दीर्घमायतम् ।	Long 2.
Unfettered, unrestrained 4.	1 2 3 4 अयन्त्रितं स्यादुद्गममुच्छृङ्खलमनर्गलम् ॥७५१॥	
Clear, manifest 5.	1 2 3 4 5 विशदं प्रकटं स्पष्टं प्रकाशं स्फुटमिष्यते ।	
Forth with 2.	1 2 1 2 c तत्क्षणैकपदे तुल्ये सद्यः सपदि च स्मृते ॥७५२॥	On the spot 2.
Large, broad 4.	d 1 2 3 4 विशङ्कटं विशालं स्यात्करालं विकटं तथा ।	
Globular, round 3.	1 2 3 1 e 2 निस्तलं वर्तुलं वृत्तं स्थपुटं विषमोन्नतम् ॥७५३॥	Unevenly raised 2.
A bucket 2.	f 1 2 1 2 अवगाहो जलद्रोणी निर्वेदः खेद उच्यते ।	Grief 2.
Carelessness 2.	1 2 g 1 2 प्रमादोजनवधानं स्यादत्याधानमतिक्रमः ॥७५४॥	Transgression 2.
Enjoyment 2.	1 2 1 2 निर्वेश उपभोगः स्यादाभोगः परिपूर्णता ।	Fulness, completeness 2.
Well known, censured.	1 h 2 अवगीतं मुहुर्दृष्टमुपलब्धं च यद्भवेत् ॥७५५॥	

a कीर्त्यते, कीर्त्यन्ते. b तुङ्गं उदतं c स्मृतम् d विसंकटं
e छपुटं, सपुटं f अवगाहो g स्यादत्याधानं, स्यादत्याधान
h मुहुर्दृष्टं, मुहुर्दृष्टं ।

Left 2	1 2 1 2 वामं सव्यं विदुः प्राज्ञा अपसव्यं च दक्षिणम् ॥	Not left, right 2.
	^a 1 2 प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्ठु त्वनपष्ठु च ॥७५६॥	1. Unfavourable. 2. Favourable.
Turned away, averted 4.	1 2 3 4 विपरीतं पराचीनमपाचीनं पराङ्मुखम् ।	
Indolence, laziness 2. A lath provided with slings at each end for carrying burden 4. A looped string 2.	1 2 1 2 स्मृतं कौसीद्यमालस्यमुपधा तु परीक्षणम् ॥७५७॥	Trial of honesty 2.
	1 2 3 4 विवधो वीवधो भारः पर्याहारश्च कथ्यते ।	
	1 2 1 2 काचं शिक्यमिति प्रोक्तं भारयष्टिर्विहङ्गिका ॥७५८॥	A pole for carrying burdens 2.
Excellence 2.	1 2 1 2 सौष्ठवं स्यादवष्टम्भो हठः प्रसभमुच्यते ।	Force, violence 2.
Captive, prisoner 2.	1 2 3 4 प्रग्रहो ग्रहको वन्दी पणोऽक्षेषु गल्हः स्मृतः ॥७५९॥	A stake at gambling 2.
Abstinence from all food 4.	1 2 3 4 प्रायः स्याद्भोजनत्यागः संन्यासोऽनशनं स्मृतम् ।	
In vain, useless, to no purpose 2. Fruitless 2.	1 2 1 2 1 2 मोघं मुधाऽफलं बन्ध्यं नतं नम्रं च बन्धुरम् ॥७६०॥	Bent 3.
Trade traffic 3.	1 2 3 स्मृतं वणिज्यं वाणिज्यं वणिज्या च समं त्रयम् ।	
Fight, battle 3.	1 2 3 युद्धार्थे द्वे प्रयुज्येते दोर्मद्यं च करीरकम् ॥७६१॥	
Intention, purpose 2.	1 2 1 2 आकूतं स्यादभिप्रायो व्याकूतिर्भिङ्गिष्यते ।	Deception, crookedness 2.
A piece of ground purified by sacrifice 2.	1 2 1 2 स्थण्डिलं संस्कृता भूमिरयनं स्थानमुच्यते ॥७६२॥	Site 2.
New, recent 2.	1 2 1 2 प्रत्यग्रमुक्तं सद्यस्कमुपाग्रमुपसर्जनम् ।	Inferior 2.
A swing 3.	1 2 3 1 2 3 दोला प्रेङ्खोलनं प्रेङ्खा उत्सवः स्यान्महः क्षणः ॥७६३॥	A festival 3.
A buffalo's horn 2.	1 2 1 2 गवलं माहिषं शृङ्गं दृतिश्चर्मप्रसेवकः ।	A pair of bellows 2.
A casket, a box 2.	1 2 1 2 समुद्गः सम्पुटो ज्ञेयो वडिशं मत्स्यबाणनम् ॥७६४॥	A fish-hook 2.

a प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्ठुरमपष्ठु च, प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्ठुर-
मपच्छ च b पराचीनपाचीनं, पराचीनं पराङ्मुखम् c शिक्यमिति
d प्रसभ उच्यते e पणाक्षेषु, पण्यक्षेषु, पण्याक्षेषु f प्रयुज्येतां
दोर्मध्यं g स्थानमिष्यते h प्रसेवकः ।

Retaliated.	कृते ¹ प्रति ¹ कृतं प्राज्ञैः प्रति ¹ निर्यातनं स्मृतम् ।	Retaliation.
Worrying to death.	सपत्त्राकरणं ¹ प्रोक्तं ² यत्परस्यातिपीडनम् ॥७६५॥	
Conciseness 4.	समासः ¹ स्यात्समाहारः ² संक्षेपः ³ सङ्ग्रहस्तथा ⁴ १	
Expanse 3.	व्यासः ¹ प्रपञ्चो ² विस्तारः ³ स च शब्दस्य ¹ विस्तरः ² ॥७६६॥	Copiousness.
Whet 2; thrown 2.	उन्नं ¹ क्लिन्नं ² स्मृतं ³ नुन्नं ⁴ क्षिप्तं ⁵ तुन्नं ⁶ च पीडितम् ।	Hurt, injured 2.
Fallen 2.	पन्नं ¹ तु पतितं ² प्रोक्तं ³ सन्नं ⁴ शान्तं ⁵ च सूरभिः ॥७६७॥	Becalmed 2.
Cast down 2.	न्यञ्चितं ¹ स्यादधः ² क्षिप्तं ³ क्षिप्तमूर्ध्वमुदञ्चितम् ।	Thrown upwards 2.
Suspended.	काचित् ¹ सज्जितं ² प्रोक्तं ³ लुपितं ⁴ गुण्डितं ⁵ स्मृतम् ॥७६८॥	Crushed, pounded 2.
Obstacle, impediment 2.	विष्कम्भः ¹ प्रतिबन्धो ² विश्रम्भः ³ कथ्यते च विश्वासः ⁴ ।	Trust, confidence 2.
Pounding of fragrant substances 2.	सम्मर्दः ¹ स्यात्परिमल उपमर्दो ² विप्रकारः ³ स्यात् ॥७६९॥	Hurt, injury 2.
Consideration of moral duties 2.	उपाधिर्धर्मचिन्ता ¹ स्यान्निःशोध्यमनवस्करः ² ।	Clean, unsoiled 2.
Wicked 2.	कुप्रियं ¹ च जघन्यं ² स्यान्निःशेषं ³ न्यक्षमिष्यते ॥७७०॥	Whole 2.
Offence, injury 2.	अपकारो ¹ भवेद् द्रोहो ² दोष आदीनवो ³ मतः ।	Fault 2.
Astringent 2.	कषायं ¹ तुवरं ² प्रोक्तं ³ सुरङ्गा ⁴ सन्धिरुच्यते ॥७७१॥	A tunnel 2.
Dissimulation, concealing or biding one's mental disposition 2.	असौम्यं ¹ यद्भवेच्चक्षुरचक्षुस्तत्प्रचक्षते ।	A bad or miserable eye; eye-less or blind.
Familiarity 2.	अवहित्यं ¹ च शब्दज्ञा आकारस्य ² निगूहनेम् ॥७७२॥	Affection, favour 2.
Grant of all things desired 2.	संस्तवः ¹ स्यात्परिचयः ² प्रसादः ³ प्रणयः ⁴ स्मृतः ।	
Readily prepared 2.	प्रवारणं ¹ महादानं ² सङ्कल्पः ³ कर्म मानसम् ॥७७३॥	Resolve 2.
Independence 3.	अनायासार्थकं ¹ फाण्टमन्तर्गडु ² निरर्थकम् ।	Useless 2.
	स्वाच्छन्द्यं ¹ निर्निमित्तं ² च यदृच्छेत्यभिधीयते ॥७७४॥	

a तुन्नं क्षिप्तं नुन्नं b सन्नं शान्तं c क्षिप्यतं, सिक्कितं d गुण्डितं e सुरङ्गा ।

First 2.	आद्यमादिममन्त्यं ^{1 2 1} स्यादन्तिमं ² चाद्यमग्रिमम् ^{1 2} ।	Last 2; prior 2.
Middle 2.	मध्यमं ¹ मध्यमीयं ² च ¹ मध्यन्दिनमुदाहृतम् ^{a 2} ॥७७५॥	Midday, noon.
Adoration, reverence 2. Renunciation of the world; ascetic devotion; religious austerity 2. Empty 2.	नमस्या ¹ वन्दना ² प्रोक्ता ¹ तपस्या ² नियमस्थितिः ¹ । परिव्रज्या ¹ व्रतादानं ² ब्रज्याष्ट्या ^{1 b 2} च गतिः ³ स्मृता ॥७७६॥ रिक्तं ¹ तुच्छमसारं ² तु फलं ¹ व्युष्टिः ^{c 1 2} फलं ² स्मृतम् ।	Steady observance of religion 2. Walking, or the habit of roaming as a religious mendicant 2 Vain 2. Result, product 2.
Inaccessisble 2.	कलिलं ¹ गहनं ² प्रोक्तं ¹ श्लथं ² शिथिलमुच्यते ॥७७७॥	Loose, lax 2.
Independence of action 2.	स्वतन्त्रवृत्तिव्युत्थानमभ्युत्थानं ^{1 2 1} च ² गौरवम् ² ।	Dignity, respect 2.
Disposition 2.	संस्थानं ¹ संनिवेशः ² स्यादास्थानं ¹ नृपतेः ² सभा ॥७७८॥	A royal waiting room 2.
Conversation 2.	सङ्कथान्योन्यसङ्गीतिः ^{1 2} प्रतिपत्तिः ¹ प्रगल्भता ² ।	Decision 2.
Effort 2.	उच्यत ¹ ऊर्जं ² उत्साहो ¹ भृकुटिभ्रूकुटिस्तथा ॥७७९॥	Frown 2.
Disunion 2.	उपजापो ¹ भवेद्भेदः ² साम ¹ सान्त्वमिति स्मृतम् ² ।	Conciliation 2.
Trust, confidence 2.	तथेति ¹ प्रत्ययः ² श्रद्धा ¹ संस्कारो ² वासना स्मृता ॥७८०॥	The realising of past perception 2.
Got, obtained.	स्मृतमास्थितमाक्रान्तं ^{1 2} प्रतीष्टं ^{c 1} पतदाहृतम् ² ।	Accepted, received.
Covered 2.	प्रच्छादितं ¹ स्यात्संवीतं ² प्रशस्तं ¹ संस्कृतं ² स्मृतम् ॥७८१॥	Excellent 2.
Snare, a trap 2.	उन्माथः ¹ कूटयन्त्रं ² स्यादवपातोऽवटः ^{f 1 2} स्मृतः ।	A hole or cavity 2.
Nature 3.	धर्मः ¹ स्वभावः ² आत्मा ³ स्यादवेक्षा ^{g 1} प्रतिजागरः ² ॥७८२॥	Attention, watchfulness 2.
Unkind, harsh 2.	स्मृतं ¹ परुषमस्निग्धमाचारातिक्रमः ^{h 1} क्रिया ।	Areligious rite.
Quick, expeditious 2.	उच्चण्डमप्रलम्बं ^{1 2} स्यान्माढिः ¹ पत्रशिरा ^{i 2} स्मृता ॥७८३॥	The vein of a leaf 2.

a नियमः स्थितिः b ब्रज्याद्या, मीज्याज्या c व्युष्ट्युफलं, व्युष्टिफलं, व्युष्टफलं d भृकुटिभ्रूकुटि, उत्साहो भृकुटि, भृकुटिभ्रूकुटि
e प्रतिष्ठं तु पदाधृतं, प्रतिष्ठं तु यदाधृतं, प्रतीष्टं पतदाहृतं
f स्यादवपातो, स्यादवपानो, स्यादवटः स्मृतः g स्यादवेक्षा, स्यादवेक्षा
h माचारोतिक्रमः, मावारातिः कमक्षया i पत्रशिरा ।

Emulation, Com-
petition, assertion
of superiority.

A war-cry 2.

Power 3.

Superiority 2.

Length 2.

¹ अहमहमिका तु सा स्याच्चत्क्रियते ^aस्पर्धयाधिकं किञ्चित् ।

यत्र ¹वृथाभिनिवेशस्तामाहोपुरुषिकां ²विदुः ¹प्राज्ञाः ॥७८४॥

¹सिंहनादो ²भवेत् ¹क्ष्वेडा ²गण्डूषो ²मुखपूरणम् ।

^b ¹प्रभावतां ²वदन्त्यार्याः ³प्रभुतां ³प्रभविष्णुताम् ॥७८५॥

¹परभागो ²गुणोत्कर्षः ¹स्पर्धा ²संहर्ष उच्यते ।

¹आयामः ²स्मृत ¹आनाहः ²परिणाहो ²विशालता ॥७८६॥

Great self conceit
or pride.

A handful of
water for rinsing
the mouth 2.

Rivalry 2.

Width, breadth 2.

इति श्रीभट्टहलयाधुकृतायामभिधानरत्नमालयां
सामान्यकाण्डं चतुर्थं समाप्तम् ॥ ४ ॥

a स्पर्धया किञ्चित्, स्पर्धयाधि किञ्चित् b प्रभावती ।